

העזרה מהסוגיא

גיטין לב. - לח:

פרשת חקת ה'תשפ"ג

פרק רביעי

דף לב - לג

◆ דין ביטול שליחות בגט:

- באופן שהבעל מינה שליח להוליך את הגט ורוצה לבטלו:
  - בפני מי צריך לבטל:
    - מעיקר הדין:
      - באופן שהבעל ביטל בפני איש אחד - לא חל הביטול.
      - באופן שביטל בפני שני אנשים - לרב נחמון חל הביטול, לרב ששת לא חל הביטול.
      - באופן שביטל בפני שלשה אנשים - חל הביטול.
    - לאחר תקנת רבן גמליאל הזקן:
      - צורת הביטול - צריך הבעל לבטל את הגט (בעצמו או על ידי שליח) בפני השליח או בפני האשה.
      - באופן שעבר וביטל שלא בפני השליח או בפני האשה:

☞ הערות ☞

א תוס' מבארים שמעיקר הדין צריך לבטל בצורה שלא יהיה חשש ממזרות, ולכן באופן שביטל בפני איש אחד שיש חשש ממזרות לא חל הביטול (וכן משום ש'אין דבר שבערוה פחות משנים'), ובאופן שביטל בפני שני אנשים שיש קצת חשש ממזרות נחלקו רב נחמון ורב ששת האם חל הביטול, ובאופן שביטל בפני שלשה אנשים שאין חשש ממזרות כלל לכו"ע חל הביטול.

ב נחלקו האמוראים בביאור טעם תקנת רבן גמליאל: לרב נחמון שסובר שמעיקר הדין צריך לבטל בפני שני אנשים, טעם התקנה של רבן גמליאל הוא מפני חשש ממזרים (כלומר שאם הבעל יבטל שלא בפני השליח או שלא בפני האשה יש חשש שהאשה לא תדע מהביטול ותנשא לאחר ויהיו בניה ממזרים) ומפני תקנת עגונות (כלומר שאם הבעל יוכל לבטל את הגט שלא בפני השליח או שלא בפני האשה יש חשש שהבעל יבטל את הגט בשביל לעגן את האשה אבל לאחר התקנה שצריך לבטל את הגט בפני השליח או בפני האשה אין חשש שהבעל יטרח לבטל את הגט בשביל לעגן את האשה). ולרב ששת שסובר שמעיקר הדין צריך לבטל את הגט בפני שלשה אנשים, טעם התקנה של רבן גמליאל הוא מפני תקנת עגונות ולא מפני תקנת ממזרים, כיון שבאופן שמבטל בפני שלשה אנשים אין חשש שהאשה לא תדע מכך.

לקבלת העלון במייל B0527147396@gmail.com

○ לרבן שמעון בן גמליאל - לא חל הביטול.

○ לרבי:

▪ לרב יוסף - לא חל הביטול.

▪ לרב נחמן - לפי התירוץ הראשון בתוס' חל הביטול, ולפי התירוץ השני בתוס' לא חל הביטול.

○ גדר הביטול:

▪ באופן שהבעל אמר 'גט שנתתי לך בטל הוא':

• לרב נחמן - הגט לא בטל משום שכוונתו לבטל את השליחות ולא לבטל את הגט.

• לרב ששת - הגט בטל משום שכוונתו לבטל את הגט.

▪ באופן שהבעל אמר בפירוש שמבטל את הגט - הגט בטל.

• באופן שהבעל אמר לעשרה 'כתבו גט לאשתי' וביטל שני עדים:

○ לרבי שמעון בן גמליאל:

▪ לפי הצד הראשון בגמ':

• באופן שלא אמר 'כולכם' - לא חל הביטול, כיון שביטול של שליח אחד מבטל את שאר השלוחים ויש חשש ששאר השלוחים יכתבו את הגט.

• באופן שאמר 'כולכם' וכל העדים צריכים לחתום על הגט - חל הביטול, כיון שאין חשש ששאר השלוחים יכתבו את הגט ללא חתימת שני העדים שביטל.

▪ לפי הצד השני בגמ' - לא חל הביטול, משום ש'כל מילתא דמתעבדא באפי עשרה צריכא בי עשרה למישלפה'.

○ לרבי - חל הביטול, כיון שביטול של שליח אחד לא מבטל את שאר השלוחים.

◆ **לשונות ביטול הגט** - באופן שאמר לשון שמשמע 'להבא' (כגון 'הגט בטל הוא') חל הביטול משום שכוונת הלשון שמבטל את הגט,

ובאופן שאמר לשון שמשמע מעיקרא (כגון 'הגט פסול הוא') לא חל הביטול משום שכוונת הלשון שהגט מעולם לא כשר.

דף לד

◆ **דיני יתומים קטנים שבאו לחלוק נכסי אביהם:**

• באיזה אופן מחלקים את הנכסים:

○ באופן ששני היורשים בפנינו:

▪ באופן ששניהם רוצים - מחלקים.

הערות

ג הברייטא מבארת שהטעם של רבי שמעון בן גמליאל שבאופן שעבר וביטל שלא בפני השליח או בפני האשה לא חל הביטול 'דאם כן מה כח בית דין יפה'. הגמ' מבארת שלפי רבי שמעון בן גמליאל למרות שמדאורייתא חל הביטול והגט בטל והאשה נשארת אשת איש, מ"מ רבנן תיקנו שהביטול לא חל והאשה מותרת לשוק, משום שבין בקידושי כסף ובין בקידושי ביאה 'כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש' ורבנן הפקיעו את הקידושין.

נחלקו תירוצי התוס' באופן שהאשה זינתה והבעל רוצה להצילה ממיתה או שהבן לא יהיה ממזר ולכן שלח שליח לגרש וביטל את השליח: לפי התירוץ הראשון האשה לא חייבת מיתה והבן לא ממזר משום שרבנן הפקיעו את הקידושין, ולפי התירוץ השני האשה חייבת מיתה והבן ממזר משום שבאופן שכוונת הבעל לכך רבנן לא הפקיעו את הקידושין.

ד בדברי הברייטא מבואר שרבי חולק על דברי רבן שמעון בן גמליאל וסובר שהביטול חל, אמנם רב יוסף מבאר שרבי חזר בו שהביטול לא חל משום 'דאם כן מה כח בית דין יפה', ונחלקו תירוצי התוס' בדעת רב נחמן האם סובר שרבי חזר בו או שסובר שרבי לא חזר בו.

ה תוס' מבארים שהסיבה שהבעל יכול לבטל את הגט, משום שלפני שהגט ניתן לאשה נחשב 'דיבור' וקי"ל ש'איתי דיבור ומבטל דיבור'.

ו רש"י מבאר שרבן שמעון בן גמליאל לשיטתו שבאופן שעבר וביטל שלא בפני השליח או בפני האשה הביטול לא חל, משום ש'אם כן מה כח בית דין יפה', אמנם תוס' מבארים שדברי רבן שמעון בן גמליאל נאמרו גם לפי המ"ד שסובר שבאופן שביטל שלא בפני השליח והאשה חל הביטול, אבל באופן זה לא חל הביטול כיון שביטל בפני אחד או בפני שנים שמעיקר הדין לא חל הביטול (וכפי שהובא לעיל הערה א), או משום שבאופן זה יש יותר חשש של תקלה, כיון שאנשים לא יודעים שביטול של שליח אחד מבטל את שאר השלוחים.

- באופן שאחד רוצה ואחד אינו רוצה - לא מחלקים.
- באופן שיוורש אחד לפנינו ויורש אחד אינו בפנינו - מחלקים.
- דיני החלוקה - האפטורפוס בורר את החלקים בצורה טובה ולאחר מכן חולקים בגורל, ואין אפשרות לחלוק בדבר שצריך 'גוד או איגוד'.
- ◆ **ביטול גט על ידי 'גילוי דעת' - לאביי הגט לא בטל, לרבא הגט בטל'.**
- ◆ **דיני שמות בגט:**
- באופן שיש לבעל שני שמות אחד במקום כתיבת הגט והשני במקום נתינת הגט (וכן באופן שיש לאשה שני שמות או באופן שיש לעיר שני שמות):
  - באופן שהוחזק במקום הכתיבה שיש לבעל שם אחר במקום הנתינה:
  - בתחילה - לרש"י כותב את השם של מקום כתיבת הגט, לתוס' כותב את השם של מקום כתיבת הגט או את השם של מקום נתינת הגט.
  - לאחר תקנת רבן גמליאל הזקן:
    - גדר התקנה - צריך לכתוב את שני השמות ובאופן שכתב רק שם אחד הגט פסול'.
    - מהו השם העיקרי - לפי הגירסא של הברייתא שמובאת בגמ' השם של מקום נתינת הגט, ולפי הגירסא של הברייתא שמובאת בדברי התוספתא השם של מקום כתיבת הגט.
    - כיצד מוסיפים את השם השני - לפירוש הראשון בתוס' צריך לכתוב בגט 'וכל שם שיש לו', ולפירוש השני בתוס' צריך להוסיף שיש לאדם שם נוסף ('דמתקרי כך וכך').
  - באופן שלא הוחזק במקום הכתיבה שיש לו שם אחר במקום הנתינה - כותבים את השם של מקום כתיבת הגט.
- באופן שיש לבעל שני שמות במקום כתיבת ונתינת הגט - לכתחילה צריך לכתוב את שני השמות (ולהקדים את השם העיקרי שבו רוב האנשים קוראים בו), ובדיעבד הגט כשר גם באופן שכתב שם אחד^ט.

דף לה

- ◆ **דיני גביית כתובה מיורשים:**
- גרושה - בית דין משביעים את הגרושה בבית דין שלא קיבלה כלום עבור כתובתה, וגובה את הכתובה.
- אלמנה:
  - בתחילה - בית דין משביעים את האלמנה בבית דין שלא קיבלה כלום עבור כתובתה, וגובה את כתובתה.
  - בזמן רבן גמליאל הזקן - לא משביעים את האלמנה בבית דין, אלא בית דין אומרים לאלמנה לידור נדר להוכיח שלא קיבלה כלום עבור כתובתה וגובה את כתובתה'.

⊕ הערות ⊕

- ז הגמ' מבארת שהאופן של ביטול גט על ידי גילוי דעת הוא, שהבעל שלח שליח לגרש את האשה והלך השליח לאשה והאשה אמרה שתתגרש למחרת, וכאשר שמע זאת הבעל אמר 'ברוך הטוב והמטיב', ובאופן זה יש גילוי דעת של הבעל שרוצה לבטל את הגט.
- ח תוס' מבארים שהטעם של תקנת רבן גמליאל הזקן שצריך לכתוב את שני השמות בגט מפני חשש לעז, שאם יכתוב רק שם אחד יש חשש שהאנשים שלא יודעים שכך שם הבעל יאמרו שהגט פסול.
- ט תוס' מבארים שבאופן שיש לבעל שני שמות במקום כתיבת ונתינת הגט לא שייך החשש של לעז, כיון שהוחזק במקום זה שיש לבעל שני שמות, ולכן בדיעבד שכתב שם אחד הגט כשר.
- תוס' בתירוץ הראשון מבארים שהדין שצריך לכתחילה לכתוב את שני השמות נאמר רק באופן שלא ידוע שיש לבעל שני שמות, אבל באופן שידוע לכל שיש לבעל שני שמות לכתחילה אפשר לכתוב שם אחד בגט (אמנם נקיי הדעת שבירושלים היו כותבים את שני השמות גם באופן זה). ותוס' בתירוץ השני מבארים שהדין שצריך לכתחילה לכתוב את שני השמות נאמר רק באופן שהשם והכינוי לא דומים זה לזה, אבל באופן שהשם והכינוי דומים זה לזה לכתחילה אפשר לכתוב שם אחד בגט (אמנם נקיי הדעת שבירושלים היו כותבים את שני השמות גם באופן זה).
- י הגמ' מבארת שהסיבה שלא משביעים את האשה בבית דין, משום שיש חשש שמחמת שהאלמנה טורחת עבור היתומים היא מורה היתר לעצמה להשבע שלא נטלה כלום עבור כתובתה, למרות שנטלה קצת ועל ידי כך תענש מחמת שנשבעה לשקר, אמנם בנדר לא שייך חשש זה כיון שנדר עונשו קל.

○ בזמן רב ושמואל:

▪ לשמואל - לא משביעים את האלמנה בבית דין, וכן בית דין לא אומרים לאלמנה לידור נדר להוכיח שלא קיבלה כלום עבור כתובתה, אלא בית דין משביעים את האלמנה מחוץ לבית דין^א.

▪ לרב:

• ללישנא קמא - סובר כדברי שמואל.

• ללישנא בתרא - לא גובים כתובה לאלמנה, משום שלא משביעים את האלמנה בבית דין, וכן בית דין לא אומרים לאלמנה לידור נדר להוכיח שלא קיבלה כלום עבור כתובתה, וכן לא משביעים את האלמנה מחוץ לבית דין^ב.

◆ דיני הפרת והתרת נדרים:

• סוגי הנדרים שאפשר להפר ולהתיר:

○ נדר רגיל - הבעל יכול להפר וכן החכם יכול להתיר.

○ נדר שהודר ברבים:

▪ לרבי יהודה - הבעל יכול להפר וכן החכם יכול להתיר.

▪ לרבנן - הבעל לא יכול להפר החכם לא יכול להתיר.

○ נדר שהודר על דעת רבים:

▪ בדבר הרשות:

• לפי התירוף הראשון בתוס' - הבעל יכול להפר והחכם לא יכול להפר.

• לפי התירוף השני בתוס':

○ לאמימר - הבעל לא יכול להפר והחכם לא יכול להתיר.

○ לרב הונא - נחלקו בכך רבי יהודה ורבנן וכדלעיל.

▪ בדבר מצווה - יכול להפר.

• האם בהתרת חכם צריך לפרט את הנדר - לרב נחמן לא צריך לפרט את הנדר, לרב פפא ורב הונא צריך לפרט את הנדר.

☞ הערות ☞

נחלקו רש"י ותוס' בביאור הנדר שהאשה נודרת: לרש"י אוסרת את כל פירות העולם עליה, ותוס' מבארים שבאופן זה עוברת באיסור הנדר ולא עוברת באיסור לעולם כיון שאי אפשר לקיים את הנדר, אמנם תוס' סוברים שהאשה צריכה לידור נדר שתעבור באיסור לעולם, ולכן תוס' מבארים שהאשה אוסרת פרי אחד עליה.

ראה להלן [בסמוך] שנחלקו האמוראים האם בהתרת חכם צריך לפרט את הנדר: לרב נחמן לא צריך לפרט את הנדר, לרב פפא ורב הונא צריך לפרט את הנדר. ובדברי הגמ' מבואר שיש נפק"מ במחלוקת זו האם הנדר שהאלמנה נודרת צריך להעשות ברבים: לרב נחמן צריך להעשות ברבים, משום שאם הנדר לא יעשה ברבים לא יהיה אפשר לסמוך על הנדר, משום שיש חשש שהאלמנה תתיר את הנדר, אבל באופן שהנדר נעשה ברבים סובר רב נחמן כרבנן שאי אפשר להתיר את הנדר, ולרב פפא ורב הונא לא צריך להעשות ברבים, משום שרב פפא ורב הונא סוברים שבהתרת חכם צריך לפרט את הנדר, ומימלא החכם לא יתיר את הנדר.

הגמ' מוסיפה שלפי רב נחמן שסובר כרבנן שנדר שהודר ברבים הבעל לא יכול להפר והחכם לא יכול להתיר, אפשר לסמוך על הנדר של האלמנה בין באופן שהאלמנה נשאת לאחר ובין באופן שהאלמנה לא נשאת לאחר, אבל לפי רב הונא שסובר כדברי רבי יהודה שנדר שהודר ברבים הבעל יכול להפר והחכם יכול להתיר, אפשר לסמוך על הנדר של האלמנה רק באופן שהאלמנה לא נשאת לאחר, אבל באופן שהאלמנה נשאת לאחר אי אפשר לסמוך על הנדר, כיון שיש חשש שהבעל יפר את הנדר.

בדברי הגמ' מבואר שלמרות שלא משביעים את האשה בבית דין, באופן שהאלמנה קפצה ונשבעה בבית דין גובה כתובתה.

יא רש"י מבאר שכאשר משביעים בבית דין משביעים בשם השם, וכן הנשבע מחזיק ספר תורה או תפילין בידיו, אבל כאשר משביעים מחוץ לבית דין לא משביעים בשם השם, וכן הנשבע לא מחזיק ספר תורה או תפילין בידיו אלא נשבע בקללת ארור.

תוס' מעירים שבדברי רש"י בסוגיין מבואר שבשבועה דרבנן בבית דין הנשבע מחזיק ספר תורה או תפילין בידיו, אמנם בדברי רש"י בכתובות [פח א] מבואר שבשבועה דרבנן בבית דין אין הנשבע מחזיק ספר תורה או תפילין בידיו.

יב הגמ' מבארת שהסיבה שבזמן רב ושמואל בית דין לא אומרים לאלמנה לידור נדר להוכיח שלא קיבלה כלום עבור כתובתה הוא, משום שבזמן רב ושמואל 'קילי נדרי', אמנם שמואל סובר שבית דין משביעים את האלמנה מחוץ לבית דין בשבועה קלה וגובה את הכתובתה, אמנם רב ללישנא בתרא סובר שבית דין לא משביעים את האלמנה מחוץ לבית דין, ולכן האלמנה לא יכולה לגבות את כתובתה.

◆ דיני חתימת העדים:

- לרבי מאיר - מדאורייתא העדים צריכים לחתום על הגט משום ש'עדי חתימה כרתי', אמנם לא צריכים לפרש את שמוותיהן, אלא יכולים לחתום 'אני פלוני חתמתי עד', ומדרבנן העדים צריכים לפרש את שמוותיהן בגט כדי שיהיה יותר קל לקיים את חתימותיהן².
- לרבי אלעזר - מדאורייתא העדים לא צריכים לחתום על הגט אלא מספיק שיהיו עדי מסירה כיון ש'עדי מסירה כרתי', אמנם מדרבנן העדים צריכים לחתום על הגט שמא ימותו עדי המסירה או ילכו למדינת הים והבעל יערער שלא מסר את הגט, ויוכלו לקיים את הגט על פי עדי החתימה.

◆ דיני שמיטת כספים בשביעית:

- איזה חוב השביעית משמטת:
  - חוב של אדם רגיל:
    - באופן שהלווה על המשכון - באופן שהמשכון הוא קרקע השביעית משמטת, ובאופן שהמשכון הוא מטלטלים אין השביעית משמטת³.
    - באופן שהלווה ללא משכון:
- מלוה בשטר שיש אחריות נכסים - לרב ושמואל משמטת, לרבי יוחנן וריש לקיש לא משמטת⁴.
- מלווה בשטר שאין אחריות נכסים או מלווה על פה - השביעית משמטת.
- חוב של יתומים - השביעית לא משמטת משום שהשטרות שלהם נחשב כמסורים לבית דין.
- אופנים שבהם השביעית לא משמטת - באופן שהלווה על המשכון או מסר את שטרותיו לבית דין.

◆ תקנת פרוזבול:

- הקדמה - מדאורייתא שביעית משמטת את החובות, אמנם הלל תיקן שיכתבו פרוזבול ועל ידי כך השביעית לא משמטת את החובות⁵.
- באיזה זמן נאמרה תקנת פרוזבול:
  - לאביי:
    - בזמן ששביעית נוהגת מדאורייתא - לא נאמרה תקנת פרוזבול.
    - בזמן ששביעית נוהגת מדרבנן - נאמרה תקנת פרוזבול⁶.

☞ הערות ☞

יג בדברי הגמ' מבואר שלמרות שמדרבנן העדים צריכים לפרש את שמוותיהן בגט, מ"מ באופן שיש לאדם סימן שהאנשים בקיאים בו יכול לחתום בסימן זה, ולכן רב חתם בסימן של דג.

יד הגמ' מבארת שהסיבה שבאופן שהלווה על המשכון של מטלטלים השביעית לא משמטת, משום ש'בעל חוב קונה משכון' ולכן החוב נחשב כמו גבוי והשביעית לא משמטת אותו, אמנם באופן שהמשכון של קרקע 'בעל חוב לא קונה משכון' ולכן השביעית משמטת. ותוס' מבארים שלמרות שהמקור ש'בעל חוב קונה משכון' נאמר באופן שמישכן שלא בשעת הלוואה, מ"מ מסתבר שבאופן שמישכן בשעת הלוואה קונה את המשכון קצת, וקנין זה מספיק בשביל שהשביעית לא תשמט.

טו בדברי הגמ' מבואר שדברי רבי יוחנן שהשביעית לא משמטת מלוה בשטר שיש בו אחריות נכסים נאמרו לחומרא, אבל לקולא חוששים שהשביעית משמטת.

טז בדברי הגמ' מבואר שהלשון 'פרוזבול' הוא 'פרוס בולי בוטי' כלומר תקנה לעניים ולעשירים, ורש"י מבאר שתקנת העשירים היא שלא יפסידו את החוב שהלוו לעניים, ותקנת העניים היא שיוכלו לקבל הלוואות בקלות ולא תנעל הדלת בפניהם.

יז הגמ' מבארת שלפי אביי בזמן ששביעית נוהגת מדאורייתא לא נאמרה תקנת פרוזבול, משום שאין כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה, אבל בזמן ששביעית נוהגת מדרבנן נאמרה תקנת פרוזבול, משום שאין בתקנה זו עקירת דבר מן התורה.

רש"י מבאר שנחלקו רבי והלל מהו המקור שלא נוהג שביעית בזמן הזה: לרבי שסובר שקדושת הארץ בטלה, דכתיב 'זה דבר השמיטה שמוט' הוקש שמיטת קרקע בשביעית לשמיטת כספים בשביעית, שבזמן שלא נוהג שמיטת קרקע (כיון שבטלה קדושת הארץ) לא נוהג שמיטת כספים. ולהלל דכתיב 'זה דבר השמיטה שמוט' הוקש שמיטה ליובל, שבזמן שלא נוהג יובל (שאינו 'כל יושביה עליה') לא נוהג שמיטת כספים וקרקעות. אמנם תוס' סוברים שרבי סובר כדברי הלל.

○ לרבא:

- לרש"י - תקנת פרוזבול נהגת בין בזמן ששביעית נהגת מדאורייתא ובין בזמן ששביעית נהגת מדרבנן.
- לתוס' - סובר כדברי אביי"ח.
- האופנים שבהם מועיל פרוזבול - באופן שיש ללווה מטלטלים לא כותבים פרוזבול, ובאופן שיש ללווה קרקע (אפילו באופן שהקרקע לא שווה כשיעור כל ההלוואה) כותבים"ט.
- דיני בית דין שעושים בו פרוזבול - צריך לעשות פרוזבול בפני בית דין חשוב שבדור.
- פרוזבול מוקדם או מאוחר - פרוזבול מוקדם כשר משום שאין בכך תקלה, ופרוזבול מאוחר פסול משום שיש בכך תקלה שיבוא לגבות את החוב שהלווה לאחר עשיית הפרוזבול, למרות שהפרוזבול לא מועיל לחוב זה.
- ◆ **דין אדם שמחזיר חוב לאחר שביעית** (באופן שהשביעית משמטת) - אסור למלווה לקבל את החוב אלא צריך לומר 'משמט אני', ובאופן שהלווה אמר 'אף על פי כן' והלווה אומר שנותן את הכסף בתורת מתנה, יכול המלווה לקבל את החוב"ב.
- ◆ **דין בעל חוב שיש ספק האם עשה פרוזבול** - נחלקו התנאים האם המלווה נאמן לומר שעשה פרוזבול משום ש'לא שביק היתרא ואכיל איסורא', או דלמא המלווה לא נאמן לומר שעשה פרוזבול.

דף לח

◆ **דיני עבד:**

- ישראל שקנה גוי - קונה את גופו ואת מעשה ידיו"א.
- גוי שקנה ישראל או גוי שקנה גוי - קונה את מעשה ידיו"ב.

הערות

רש"י סובר שבזמן בית שני לא נהג כיון שלא היו כל יושביה עליה, אמנם תוס' סוברים שבזמן בית שני נהג יובל כיון שהיו אנשים מכל י"ב השבטים (תוס' מוסיפים שלפי דבריהם צריך לומר שתקנת פרוזבול שהלל תיקן לא הייתה עבור דורו של הלל שהיה בזמן בית שני, אלא עבור הדור שיהיה לאחר חורבן בית המקדש). הגמ' מבארת שחכמים תיקנו שביעית דרבנן בזמן שלא נהג שביעית מדאורייתא, ולמרות שמחמת תקנה זו הלווה עובר באיסור גזילה, מ"מ 'יש כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה'.

יח רבא מבאר שיש כוח לחכמים לתקן פרוזבול משום ש'הפקר בית דין הפקר', ורש"י מבאר שדברי רבא נאמרו בין בזמן ששביעית נהגת מדאורייתא ובין בזמן ששביעית נהגת מדרבנן, אמנם תוס' סוברים שדברי רבא נאמרו רק בזמן ששביעית נהגת מדרבנן ולא בזמן ששביעית נהגת מדאורייתא, משום שלא ראוי לעשות תקנה לבטל על ידה מצות שביעית מדאורייתא.

נחלקו האמוראים מהו המקור שהפקר בית דין הפקר: לרבי יצחק דכתיב 'וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה', ולרבי אליעזר דכתיב 'אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות' ודורשים 'ראשי אבות' שכמו שיש כוח לאבות להנחיל לבנים כך יש כוח ב'ראשים' להנחיל כלומר לעשות הפקר בית דין הפקר.

יט רש"י ותוספות מבארים שהסיבה שכותבים פרוזבול רק באופן שיש ללווה קרקע הוא, משום שבאופן זה ההלוואה היא דבר שכיח ובה תיקנו חכמים פרוזבול, אבל באופן שאין ללווה קרקע שבאופן זה ההלוואה אינה שכיחא לא תיקנו חכמים פרוזבול. ורש"י מוסיף שהסיבה שכותבים על הקרקע באופן שהקרקע לא שווה כשיעור כל ההלוואה, משום שהמלווה יכול לגבות ולחזור ולגבות לאחר שהיתומים יפדו את הקרקע ממנו.

הגמ' מוסיפה שבאופן שיש ללווה עציץ נקוב כותבים עליו פרוזבול משום שנחשב כקרקע, ובאופן שיש ללווה עציץ שאינו נקוב לא כותבים פרוזבול משום שנחשב כמו מטלטלים.

הגמ' מוסיפה שכותבים פרוזבול לא רק באופן שהקרקע שייכת ללווה, אלא גם באופן שיש ללווה קרקע שאולה, ואפילו באופן שאין ללווה קרקע ויש לערב קרקע כותבים פרוזבול, וכן באופן שאין ללווה ולערב קרקע ויש לבעל חוב של הלווה קרקע כותבים פרוזבול משום 'שיעבודא דרבי נתן'.

כ הגמ' מבארת שלאחר שהמלווה אמר 'משמט אני', יכול לכפות את הלווה לומר 'אף על פי כן' ולקבל את החוב.

כא הגמ' מבארת שהמקור שישראל שקנה עבד גוי קונה את גופו דכתיב 'וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו' ודורשים שישראל קונה גוי לגופו, אבל גוי שקנה ישראל או גוי שקנה גוי לא קונה את גופו.

כב הגמ' מבארת שהמקור שגוי קונה עבד ישראל בקנין כסף הוא מהפסוק 'או לעקר משפחת גר', והמקור שגוי קונה עבד גוי בקנין כסף הוא בק"ו שאם יכול לקנות עבד ישראל בקנין כסף כ"ש שיכול לקנות עבד גוי בקנין כסף. והגמ' מוסיפה שהמקור שגוי קונה עבד ישראל בקנין חזקה הוא מהדין 'שעמוון ומואב טהרו בסיחון', והמקור שגוי קונה עבד גוי בקנין חזקה הוא מהפסוק 'וישב ממנו שבי'.

נחלקו רש"י ותוס' בביאור הכוונה שגוי קונה עבד ישראל ועבד גוי בקנין חזקה: רש"י מבאר שהכוונה 'חזקת עבדות' כלומר הליבשו הנעילו, ותוס' מבארים שהכוונה 'כיבוש מלחמה'.

◆ עבד כנעני שנשבה ופדו אותו:

- לפני יאוש:
  - באופן שפדה לשם עבד - ישתעבד לרבו ראשון משום ששייך לו.
  - באופן שפדה לשם בן חורין (לאביי):
    - לת"ק - יצא לחירות משום שאם לא יצא לחירות יש חשש ש'מימנעי ולא פרקי'.
    - לרבי שמעון בן גמליאל - ישתעבד לרבו ראשון, ולא חוששים ש'מימנעי ולא פרקי' כיון ש'כשם שמצווה לפדות את בני חורין כך מצווה לפדות את העבדים'.
- לאחר יאוש:
  - לאביי - יצא לחירות.
  - לרבא:
    - לת"ק - באופן שפדה לשם עבד ישתעבד לרבו שני, ובאופן שפדה לשם בן חורין יצא לחירות.
    - לרבי שמעון בן גמליאל:
      - לרש"י ולתוס' בפירוש הראשון - בין באופן שפדה לשם עבד ובין באופן שפדה לשם בן חורין ישתעבד לרבו ראשון, משום שאם יצא לחירות או ישתעבד לרבו שני יש חשש שיפיל עצמו לשבי בשביל להשתחרר מרבו ראשון בשביל לצאת לחירות או להשתעבד לרבו שני.
      - לתוס' בפירוש השני - בין באופן שפדה לשם עבד ובין באופן שפדה לשם בן חורין ישתעבד לרבו שני, משום שאם יצא לחירות יש חשש שיפיל עצמו לשבי בשביל כך, אבל אין חשש שיפיל עצמו לשבי בשביל לצאת מרבו ראשון ולעבור לרבו השני.

◆ שחרור עבד ושפחה:

- לרבי ישמעאל - מותר לשחרר עבד ושפחה.
- לרבי עקיבא:
  - שחרור סתם - אסור לשחרר דכתיב 'לעולם בהם תעבודו'.
  - שחרור עבד בשביל קיום מצוות תפילה בציבור - מותר לשחרר.
  - שחרור חציה שפחה וחציה בת חורין שנוהגים בה מנהג הפקר - מותר לשחררה כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר.
  - שחרור שפחה שנוהגים בה מנהג הפקר - לרבינא מותר לשחררה כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר, לאביי אסור לשחררה משום שאפשר לייחד לה עבד שישמור שלא ינהגו בה מנהג הפקר.

◆ המקדיש עבדו:

- באופן שאמר 'הרי עבדי קדוש':
  - לרבי מאיר ש'אין אדם מוציא דבריו לבטלה' - האדון התחייב לשלם להקדש את שווי העבד והעבד אינו קדוש כלל.

✽ הערות ✽

כג תוס' מבארים שהחשש של 'מימנעי ולא פרקי' שייך רק באופן שהאדון השני פדה את העבד לשם בן חורין בשביל לקיים מצווה, ולא באופן שהאדון פדה את העבד לשם עבדות, ותוס' מוסיפים שמחמת החשש של 'מימנעי ולא פרקי' לא גוזלים את העבד מהראשון ומעבירים אותו לשני.

כד הגמ' מבארת שעבד שנשבה ורבו התייאש ממנו השבאי קונה את מעשה ידיו (וכפי שהתבאר לעיל [הערה כב] שגוי קונה ישראל בקנין חזקה וכן גוי קונה גוי בקנין חזקה), וכאשר רבו השני פודה אותו לשם עבדות עובר הקנין של המעשה ידים מהשבאי לרבו השני. רש"י מוסיף שרבו השני יכול להטביל את העבד לשם עבדות ובכך לקנות את גופו, אמנם תוס' סוברים שרבו השני לא יכול לקנות את העבד לקנין הגוף.

כה הגמ' מבארת שלמרות שרובן תיקנו שעבד שנשבה ופדו אותו ישתעבד, מחמת שאם יצא לחירות יש חשש שיפיל עצמו לשבי בשביל לצאת לחירות, מ"מ עבד שברח מהשבי יצא לחירות, ולא חוששים שיפיל עצמו לשבי על דעת לברוח מהשבי, כיון שעבד שברח מהשבי ומסר נפשו בכך לא ילך ויפיל את עצמו לשבי.

כו רש"י מבאר שלפי רבי מאיר ש'אין אדם מוציא דבריו לבטלה' אי אפשר לבאר שכונת הלשון 'הרי עבדי קדוש' שהעבד יצא לחירות, משום שאם כן הלשון

○ לחכמים ש'אדם מוציא דבריו לבטלה':

▪ לרבה בדעת רב - יצא לחירות^{כז}.

▪ לרב יוסף בדעת רב - לא יצא לחירות, והעבד קדוש לדמיו^{כח}.

• באופן שאמר 'העבד קדוש לדמיו':

○ לרש"י:

▪ לרבה בדעת רב - יצא לחירות, משום שחל על העבד קדושת דמים ומימלא חל עליו קדושת הגוף שיהיה 'עם קדוש' כלומר שיצא לחירות.

▪ לרב יוסף בדעת רב - לא יצא לחירות וחל על העבד קדושת דמים.

○ לתוס' - לא יצא לחירות וחל על העבד קדושת דמים.

• באופן שאמר 'דמי העבד עלי' - התחייב לשלם להקדש את שווי העבד והעבד אינו קדוש כלל.

✧ הערות ✧

'קדוש' יהיה לבטלה, ולכן צריך לבאר שכוונת הלשון 'הרי עבדי קדוש' שהאדון התחייב את שוויו של העבד.

כז הגמ' מבארת שלפי רבה מבארים שכוונת הלשון 'הרי עבדי קדוש' שהעבד יהיה 'עם קדוש' כלומר שהעבד יצא לחירות, ורש"י מבאר שהסיבה שכך מבארים את כוונת דבריו היא, משום שמשמעות הלשון 'הרי עבדי קדוש' שהתכוון להחיל קדושה בגוף העבד, ולכן א"א לבאר שהתכוון להתחייב את דמי העבד משום שבכך לא מחיל קדושה בגוף העבד.

רש"י מוסיף שלמרות שאפשר לבאר שכוונת הלשון 'הרי עבדי קדוש' שהעבד יהיה קדוש להמכר ובכך חלה קדושה על העבד, מ"מ עדיף לבאר שכוונת הלשון שהעבד יהיה 'עם קדוש' ויצא לחירות.

כח הגמ' מבארת שרב יוסף סובר שכוונת הלשון 'הרי עבדי קדוש' שהעבד יהיה קדוש לדמיו, ואין כוונת הלשון שהעבד יהיה 'עם קדוש' כלומר שהעבד יצא לחירות.